

Argumentti vai auktoriteetti?

■ Viime toukokuun 22. päivänä suunnistin kirpeän aurinkoisessa kevätsäessä pitkin Honkanummen hautausmaan käytäviä kuu- den miehen ryhmässä, jonka jäsenet olivat kaikki suomalaisen historian tutkimuksen nuorehkoja vaikuttajia: mukana olivat Tapani Hietaniemi, Tuomas M.S. Lehtonen, Risto Marjomaa, Kari Saastamoinen ja Holger Weiss. Popliinitakkien ja nahkapuseroiden liepeet liehuen pohdimme, oliko jouk- komme ulkoasu enemmän velkaa Sergio Leonen italowesterneille vai kenties Quen- tin Tarantinon elokuvalla *Reservoir Dogs*. Kevyestä keskustelusta huolimatta tunnel- ma oli harras ja tavoite vakava. Olimme menossa suorittamaan juomauhrin ja muis- telemaan menneitä yhteisen opettajamme 60-vuotispäivän kunniaksi. Määränpäämme oli Matti Viikarin hauta.

Muistelemisen lähtökohtana olivat Viika- rin oppilailleen elämää varten antamat kol- me opetusta, jotka olin kymmenen vuotta sitten kirjannut – tai pikemminkin laajan empiirisen aineiston pohjalta itse tiivistänyt – professorimme kunniaksi julkaistun juh- lakirjan artikkelissa ”Matti Viikarin historia”. Kyseisen teoksen *Historian alku* oli rehel- lisesti sanottuna juhla kalu itse tilannut meil- tä pojilta jo 50-vuotisjuhlaansa, koska, ku-

ten hän avoimesti tunnusti, elämäntavat es- täisivät häntä olemasta itse läsnä todistamas- sa seuraavan vuosikymmenen täyttymistä. Ennustus toteutui jo joulukuussa 1994.

Oppineisuus elämäntapana – vaativa valinta

Viikari opetti ensinnäkin, että oppineen ih- misen elämässä täytyy argumentin olla aina tärkeämpää kuin auktoriteetti. Toiseksi op- pimisen intohimo on tärkeämpää kuin mie- listelevä pyrkisyys, ja kolmanneksi kriitti- nen kansalaisuus on tärkeämpää kuin aka- teemiset meriitit. Viikarilla ei todellakaan aina riittänyt kärsivällisyyttä kahdeksasta neljään työskenteleville virkamiestutkijoil- le sen enempää kuin niille, joille ulkoiset muotoseikat olivat olennaisempia kuin sa- nomisen pakko. Oppineisuuden etsimisen ja harjoittamisen tuli olla eksistentiaaliseen valintaan perustuva elämäntapa – seuraus- ten valossa joku voisi ajatella, että kysymys oli vähän liiankin vaativasta valinnasta.

Matti Viikari toimi yliopistonopettajana sen luonteisella tavalla, että jälkiarvioiden on syytäkin olla monessa suhteessa kriitti- siä. Hänen seminaariensa tunnelma oli usein sen verran maskuliininen, ettei nii- den voi sanoa suuresti edistäneen suku-

puolten tasa-arvon toteutumista yliopisto- maailmassa. Iloisessa 60-lukulaisessa boheemisuudessaan Viikari oli kyllä oppilailleen esimerkki – varoitus siitä, mitä seuraa kolmen punaviinipullon kuulumisesta päivittäiseen ruokavalioon ja sen täydentämisestä tiuhalla viskin ja oluen siemailulla Helsingin keskustan ja Käpylän kapakoissa. Edellä mainitusta syystä kenties myös oppilaiden ohjaaminen itsekuriin ja töiden täsmälliseen loppuun saattamiseen jäi hieman puutteelliseksi. Onneksi monet täydensivät oppinsa muualta.

Mutta jos Viikari oli elämäntavoiltaan varoittava esimerkki, hän oli esimerkki myös positiivisessa mielessä: muistutus siitä, että historiantutkimus tarvitsee tinkimättömyyttä ja mitään pelkäämättömyyttä asennetta, rohkeutta ajatella ja tutkia eettisesti ja yhteiskunnallisesti tärkeitä kysymyksiä. Hän ei sen sijaan ollut esimerkki siitä, mitä Henrik Meinander kutsui lehtemme juhlaseminaarissa sukupolvittain toistuvaksi illuusioksi. Viikari ei ajatellut, että edellisten sukupolvien historiantulkinnat olivat ideologian ja koulukuntaisuuden vääristämiä mutta me itse olemme niistä vapaita.

Historiantutkimuksen koulukuntaisuus

Viikari ajatteli päinvastoin muodostavansa oppilaidensa kanssa koulukunnan. Tämä tarkoitti ensinnäkin opettajan ja oppilaiden kiinteää yhteistyötä yhteisten tutkimusaiheiden parissa. Tällaisen koulukuntaisuuden toteutumisen osalta opettajamme oli kenties itsepetoksellisesti liian optimistinen. Koulukuntaisuutta oli ryhmässämme kuiten-

kin myös siinä mielessä, että tutkimuksella ajateltiin olevan enemmän tai vähemmän yhteiset teoreettiset ja jopa arvostuksiin liittyvät lähtökohdat.

Viikarin aatehistorian seminaarissa jaettiin yhdessä ainakin se näkemys, että menneisyyden tutkimisen keskeinen motiivi oli pyrkimys asettaa kyseenalaisiksi nykyisiä ajattelutapoja. Katsoimme eurooppalaisen ajattelun historiasta käyvän ilmi, että monista nykyään itsestään selvänä pidetyistä asioista oli voitu ennen ajatella aivan toisin – kaiken lisäksi järkevästi ja hyvin perustein. Pidimme historiantutkimuksen tärkeänä tehtävänä sen osoittamista, että moni luonnollisena ja välttämättömänä pidetty asia on tosiasiaassa historiallisesti syntynyt ja kulttuurisesti satunnainen. Itsestäänselvyyksiä murentamalla ajattelimme lisäävämmekä itsekriittisyyttämme ja vapauttavamme mielikuvitustamme ajattelemaan toisin.

Nykyajan ajattelutapojen postmoderni purkaminen ei kuitenkaan ollut ainoa tavoitteemme, vaikka 80-luku olikin illuusioiden haihtumisen ja utopioista vapautumisen aikaa. En usko vääristeleväni historiaa, jos sanon, että Viikarin ryhmässä elivät myös valistusajattelun ihanteet: halu etsiä totuutta, hyvyttä ja kauneutta, toteuttaa vapautta, veljeyttä ja tasa-arvoa sekä ennen kaikkea rakentaa oikeudenmukaista yhteiskuntaa, jossa kaikkia ihmisiä kunnioitettiin itsessään arvokkaina päämäärinä eikä ketään alistettaisi pelkästään toisten päämäärien toteuttamisen välineeksi. Sen täsmällisen, mitä tämä konkreettisesti ja poliittisesti merkitsi, ymmärsimme toki ongelmalliseksi emmekä olleet asiasta yksimie-

lisiä. Viikari itse korosti, että asian selvittämiseksi oli paikallaan perehtyä sekä Karl Marxin ajattelun että liberalismien perinteen parhaisiin aineksiin – siis ajattelutapoihin, joista kumpikaan ei ollut siihen aikaan eikä ole kai vielääkään erityisen suosittu tai muodikas suomalaisten intellektuellien piirissä ja joita myös yleisesti mutta usein heikkokoin perustein pidetään keskenään yhteen sopimattomina.

Viikarin koulukuntaisuus ei ollut poliittisesti kahlitsevaa: muistan hyvin, miten eräät meistä olivat opettajansa kanssa jyrkästi eri mieltä esimerkiksi Euroopan Unionia ja Kekkonen perintöä koskevissa kiistoissa. Koulukuntaisuutemme ei myöskään ollut ristiriidassa tutkimuksen objektiivisuuden, arvovapauden ja puolueettomuuden kanssa. Päinvastoin pyrimme objektiivisyyden asettamalla teoreettiset lähtökohdat ja lähdeaineiston sekä niiden perusteella tehdyt päätelmät tiedeyhteisössä julkisesti arvioitaviksi. Pyrimme arvovapauteen tuomalla julki arvostuksemme mutta olemalla väittämättä niitä tieteellisen tutkimuksen tuloksiksi. Pyrimme puolueettomuuteen ottamalla huomioon tasapuolisesti kaiken sellaisen aineiston, jolla voi olla merkitystä tulkintojemme hyväksymisen ja hylkäämisen kannalta. Emme toisin sanoen hyväksyneet vaikeumista epämieluisista totuuksista. Yksi seuraus tästä oli se, että Viikarin piirissä oli mahdollista oppia arvioimaan kriittisesti niin sanottua reaaliosialismia ja sitä hallitsevaa ideologiaa jo aikana, jolloin aihe oli suomalaisessa valtamediassa enemmän tai vähemmän tabu.

Viikari ja nykyaika

Matti Viikarin sanoman 2000-luvulle voisi tiivistää myös seuraavasti. Pyrkimys eettisesti, yhteiskunnallisesti ja poliittisesti merkittävän tiedon tuottamiseen on ainoa tapa pitää historiantutkimus elinvoimaisena. Alan kukoistuksen suurin vaara on näivettyminen lähdepositivismiksi, tekniseksi näperelyksi, jossa muutoseikkojen noudattaminen nousee sanottavan tärkeyden edelle. Sellaista tutkimusta tekevät pelokkaat ja itsekkäät tutkijat, joille turvallinen asema on tärkeämpää kuin tieteen ja ihmiskunnan paras. Hyvät tutkijat sen sijaan ymmärtävät historiantutkimuksen olennaisen merkityksen ajattelumme perusteita kriittisesti arvioivan kansalaisjulkisuuden rakentamisessa.

Historiantutkimuksen moraalisen poliittisen motivaation korostaminen on myös vastaus siihen tieteellisyyden ja popularisoinnin väliseen jännitteeseen, jota *Historiallisen Aikakauskirjan* 100-vuotisjuhlien yhteydessä on pidetty ehkä tarpeettomankin näkyvästi esillä. Jos lehteämme kehitetään siinä hengessä, jonka opin Viikarin seminaarisissa, ei ole mitään syytä lähteä tavoittelemaan lisää lukijoita tieteellisyydestä tinkimällä, kaihtamalla elämänmuotomme kohtalonkysymyksiä tai valheellisesti väittämällä niitä helpommiksi kuin ne tosiasiaissa ovat. Tärkeistä asioista ihmiset ovat sen sijaan valmiita lukemaan myös vaativaa aiheistoa, mutta kun se on kunnollisesti tutkittu, senkin voi esittää sekä selkeästi ja ymmärrettävästi että täsmällisesti ja asioiden monimutkaisuudelle oikeutta tehden.

Juba Sivvola